

REMIGIUSZ SAPA

Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa
Uniwersytet Jagielloński
e-mail: remigiusz.sapa@uj.edu.pl

REALIZACJA FUNKCJI REPOZYTORYJNYCH PRZEZ NAJWIĘKSZE PRZEDSIĘWZIĘCIA ZAREJESTROWANE W FEDERACJI BIBLIOTEK CYFROWYCH TWORZONE I WSPÓŁTWORZONE PRZEZ UCZELNIE¹

Dr hab. Remigiusz Sapa jest adiunktem w Instytucie Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Jagiellońskiego, dyrektorem tego instytutu. Prowadzi badania na temat różnych aspektów komunikacji naukowej oraz funkcjonowania bibliotek akademickich i środowiska informacyjnego współczesnego człowieka. Podejmuje także problematykę metodologii badań w obszarze informatologii, interesuje się wybranymi zagadnieniami naukoznawstwa oraz poszukiwaniem sposobów usprawniania usług i systemów informacyjnych dla nauki. Najważniejsze publikacje: *Metodologia badań obszaru pośredniczenia w komunikacji naukowej z perspektywy nauki o informacji* (Kraków 2009), *Potencjał bibliotecznych katalogów online w zakresie sprzyjania zjawisku przypadkowego pozyskiwania informacji o literaturze naukowej* („Przeгляд Biblioteczny” 2008, z. 1, s. 87-110). *International contribution to library and information science in Poland: a bibliometric analysis* („Scientometrics” 2007, vol. 71, no. 3, pp. 473-493).

SŁOWA KLUCZOWE: Cyfrowe repozytoria uczelniane. Funkcje repozytoriów cyfrowych. Federacja Bibliotek Cyfrowych.

ABSTRAKT: Teza/cel artykułu – Celem badań było ustalenie, w jakim stopniu i w jaki sposób przedsięwzięcia zarejestrowane w Federacji Bibliotek Cyfrowych, bez względu na ich nazwę czy deklarację twórców, realizują funkcje cyfrowych repozytoriów uczelnianych. **Metoda badań** – Badania przeprowadzono w grudniu 2012 r. i marcu 2013 r. Objęły 21 (spośród 50 największych pod względem liczby oferowanych obiektów) przedsięwzięć budowanych lub współtworzonych przez uczelnie. Poszukiwano informacji na stronach WWW badanych przedsięwzięć, analizowano zawartość poszczególnych kolekcji oraz korzystano z wyszukiwania zaawansowanego. **Wyniki i wnioski** – Z wyjątkiem upubliczniania danych

¹ Część badań stanowiących podstawę artykułu została zrealizowana w ramach projektu SYNAT – System Nauki i Techniki.

z badań i formalnego publikowania oryginalnych tekstów, można dostrzec próby realizacji większości funkcji repozytoriów uczelnianych. Poza dwoma repozytoriami z nazwy, działania te podejmowane są na niewielką skalę, sprawiają wrażenie spontanicznych i nieopartych na konsekwentnej strategii. Mimo dominacji podejścia zorientowanego na budowanie kolekcji przydatnych użytkownikowi końcowemu w oparciu o zasoby pochodzące z różnych źródeł, nad podejściem zorientowanym na gromadzenie dorobku danej uczelni, dostrzec można interesujący potencjał tkwiący w ich łączeniu w ramach poszczególnych przedsięwzięć.

PROBLEMY TERMINOLOGICZNE

Analiza piśmiennictwa ujawnia, że nie ma powszechnej zgody, co do sposobu rozumienia terminu „repozytorium” (ang. *repository*). Na przykład w *Online Dictionary for Library and Information Science* został on zdefiniowany jako „Fizyczna przestrzeń (budynek, pokój, obszar) przeznaczona na permanentne lub okresowe przechowywanie materiałów archiwalnych” (Reitz), a w *Angielsko-polskim słowniku informacji naukowej i bibliotekoznawstwa* (w ramach definicji terminu „open access repository”) jako „miejsce przechowywania dokumentów elektronicznych przeznaczonych do udostępniania” (Tomaszczyk, 2009, s. 150-151). Jeśli pierwsza definicja kładzie nacisk na funkcję przechowywania i archiwalny charakter materiałów, to druga podkreśla funkcję udostępniania i odnosi się do wszelkich rodzajów dokumentów pod warunkiem, że są w postaci cyfrowej. Niektórzy autorzy idą dalej, traktując repozytorium jako specyficzny system socjotechniczny, który składa się z „technicznych systemów i standardów – działań i praktyk związanych z rozwijaniem i użytkowaniem systemu oraz społecznych uzgodnień i rozstrzygnięć organizacyjnych, które tworzą jego strukturalne ramy” (Rieger, 2012, s. 28). Takie podejście zdecydowanie poszerza spojrzenie na repozytoria, kierując jednocześnie uwagę na kwestie kluczowe dla powodzenia tego typu przedsięwzięć w rzeczywistych, złożonych uwarunkowaniach (np. Giesecke, 2011; Thibodeau, 2007). Punktem wyjścia dla wielu autorów podejmujących problematykę repozytoriów instytucjonalnych w komunikacji naukowej (a zatem przede wszystkim uczelnianych) jest definicja zaproponowana przez Clifforda A. Lyncha w 2003 r.: „...uniwersyteckie repozytorium instytucjonalne to zestaw usług, jakie uczelnia oferuje członkom swojej społeczności w celu zarządzania i rozpowszechniania cyfrowych materiałów tworzonych przez instytucję i jej członków” (Lynch, 2003). Jeśli sam fakt postrzegania takiego repozytorium przez pryzmat usług realizowanych dla określonego środowiska jest postulowany także przez innych autorów (np. Furlough, 2009), to często dostrzega się również interesariuszy zewnętrznych w stosunku do danej uczelni.

Generalnie, we współczesnym piśmiennictwie dotyczącym komunikacji naukowej, przeważa szerokie rozumienie repozytoriów jako wyspecjalizowanych systemów informacyjnych, które mają realizować określone funkcje dzięki integracji usług komputerowych, komunikacyjnych i zasobów cyfrowych w określonych uwarunkowaniach prawnych, organizacyjnych, społecznych czy ekonomicznych współczesnego środowiska informacyjnego nauki. Nie ma jednak powszechnej zgody co do tego, jaki zestaw funkcji definiuje repozytorium.

W kontekście tematu artykułu warto przyjrzeć się też relacjom między repozytorium i biblioteką cyfrową. Zauważyć można, że niektórzy

autorzy traktują repozytoria jako jedną z form bibliotek cyfrowych (np. Kolasa, 2012). Także podczas konferencji naukowych i profesjonalnych poświęconych problematyce bibliotek cyfrowych poruszane są zagadnienia bezpośrednio dotyczące funkcjonowania repozytoriów, w tym instytucjonalnych (Krakowska, 2012). Niektóre biblioteki cyfrowe są rejestrowane w katalogach repozytoriów (np. Kujawsko-Pomorska B. C. w katalogu OpenDOAR), a z kolei inne przedsięwzięcia, które nawet w nazwie mają słowo „repozytorium”, są zarejestrowane np. w Federacji Bibliotek Cyfrowych (dalej FBC) (np. Repozytorium Cyfrowe Instytutów Naukowych). Twory te nie muszą się różnić wykorzystywanym oprogramowaniem, sposobem rozwiązywania problemów prawnych czy zapleczem organizacyjnym, w warunkach polskich zazwyczaj budowanym z wykorzystaniem potencjału jednej lub wielu realnie istniejących bibliotek. W dobie powszechnej konwergencji usług i systemów informacyjnych podział na biblioteki cyfrowe i repozytoria nie jest ostry, jeśli byłaby konieczność jego przeprowadzenia (co jednak nie będzie przedmiotem dalszych rozważań i badań), to wydaje się, że może on mieć jedynie charakter funkcjonalny (wynikać z przewagi jednych funkcji nad innymi) i w rzeczywistości odnosić się nawet do różnych funkcji tego samego przedsięwzięcia, które w różnym stopniu może być repozytorium i biblioteką cyfrową jednocześnie, choć oczywiście nie można też teoretycznie wykluczyć powstawania i funkcjonowania przedsięwzięć jednorodnych pod względem funkcjonalnym. W rzeczywistości jednak jedno może być częścią drugiego (np. Giwer, 2012).

Dlatego w dalszym toku wywodu nie będzie chodziło o jednoznaczne stwierdzenie, czy coś jest repozytorium czy nie, ani tym bardziej o porównywanie przedsięwzięć określanych tym mianem z przedsięwzięciami realizowanymi pod szyldem bibliotek cyfrowych, ale o zbadanie stopnia i sposobu pełnienia funkcji cyfrowych repozytoriów uczelnianych przez różne przedsięwzięcia zarejestrowane w FBC, bez względu na ich nazwę czy deklaracje twórców.

FUNKCJE REPOZYTORIÓW UCZELNIANYCH

Wśród autorów podejmujących problematykę cyfrowych repozytoriów uczelnianych nie ma jednolitego poglądu, co do celu ich funkcjonowania i spodziewanych korzyści dla środowiska akademickiego (np. Cullen & Chawner, 2010, pp. 133-134 i nast.; Jain, 2011, pp. 128-129; Smith, 2007), szczególnie że różne grupy potencjalnych i rzeczywistych interesariuszy mogą być zainteresowane ich innymi funkcjami (np. Giesecke, 2011, p. 531; Giwer, 2012). Celem przeglądu sugerowanych w piśmiennictwie funkcji tego typu repozytoriów jest wskazanie różnych oczekiwań w tym względzie, by następnie w toku badań empirycznych stwierdzić, które z nich, w jakim stopniu i w jaki sposób są realizowane w ramach przedsięwzięć zarejestrowanych w FBC.

Do najczęściej wymienianych funkcji repozytoriów uczelnianych należy archiwizowanie dorobku cyfrowego danej uczelni. Z jednej strony, w środowisku cyfrowym pojawia się tendencja do masowego utrwalania, a co za tym idzie, przechowywania i udostępniania wszelkich wypowiedzi i zasobów informacji generowanych na uczelniach. Dotyczy to także tych

zasobów, których „ulotność” w czasach zdominowanych przez druk była powszechnie akceptowana (np. wystąpienia konferencyjne czy dyskusje naukowców). Z drugiej strony, w świecie druku funkcję archiwizowania dorobku naukowego realizowały przede wszystkim biblioteki, postrzegane jako instytucje stosunkowo trwałe, dające duże gwarancje zachowania owego dorobku dla przyszłych pokoleń. W świecie cyfrowym odpowiedzialność za jej realizację uległa rozproszeniu, a biblioteki przestały już fizycznie gromadzić niektóre rodzaje zasobów, w tym choćby kluczowe dla rozwoju nauki czasopisma elektroniczne. Uczelnie w dużym stopniu utraciły kontrolę nad archiwizowaniem własnego dorobku naukowego. Cyfrowe repozytoria uczelniane postrzegane bywają jako właśnie odpowiedź na te wyzwania, także w kontekście roli bibliotek akademickich we współczesnej komunikacji naukowej (Li & Banach, 2011).

Koncepcja wykorzystania repozytorium uczelnianego jako narzędzia formalnego publikowania oryginalnych prac, choć nie jest podnoszona na zbyt często w piśmiennictwie, to bywa realizowana w praktyce (np. w odniesieniu do czasopism naukowych), a przyjęcie modelu zarządzania repozytorium, charakterystycznego właśnie dla wydawnictw (a nie dla bibliotek), zdaniem niektórych autorów, może znacznie poprawić pozycję tego typu przedsięwzięć w środowisku akademickim i zwiększyć zainteresowanie pracowników naukowych przekazywaniem swoich tekstów (Giesecke, 2011, pp. 535-540). Realizacja tej funkcji wymagałaby oczywiście faktycznego poszerzenia zakresu realizowanych usług typowo bibliotecznych (gromadzenie, opracowanie, udostępnianie) o działania bardziej charakterystyczne dla wydawców (aktywne pozyskiwanie niepublikowanych i wartościowych treści, organizacja procesu recenzowania, zarządzanie prawami, opracowanie redakcyjne, marketing i dystrybucja).

Repozytoria uczelniane postrzegane bywają także jako miejsca (usługi) przechowywania i udostępniania niepublikowanych zasobów naukowych, edukacyjnych i związanych z funkcjonowaniem danej jednostki. Do takich zasobów należą przede wszystkim prace licencjackie, magisterskie i rozprawy doktorskie (zob. Bailey, 2010, pp. 136-139), ale także zasoby danych naukowych czy zdigitalizowane źródła do badań w naukach humanistycznych. W piśmiennictwie szczególnie podkreśla się wagę gromadzenia, przechowywania i udostępniania danych z badań dla rozwoju nauki, w tym szczególnie dla możliwości ich wielokrotnego wykorzystania czy weryfikacji wniosków przedstawianych w publikacjach (Borgman, 2010; Piwowar & Chapman, 2008; Ruusalepp, 2008). Wielu wydawców już dzisiaj oczekuje od autorów zapewnienia dostępu (dla recenzentów i czytelników) do danych lub zdigitalizowanych źródeł, na których tekst proponowanej publikacji został oparty, a repozytoria uczelniane, jak się wydaje, mogą gwarantować utrzymanie funkcjonalności związków między zbiorami danych, źródeł i innych „materiałów dodatkowych” (np. ilustracyjnych) z publikacjami zarządzanymi przez wydawców (Lynch, 2003). Na uczelniach powstają też bogate zasoby o charakterze dydaktycznym, tworzone na użytek wykładów, ćwiczeń, egzaminów itp., które nie zostały i nie będą formalnie opublikowane. Zainteresowanie upublicznianiem tego typu zasobów wyraźnie wzrosło po uruchomieniu MIT OpenCourseWare, od wersji pilotażowej z 2002 r. począwszy (MIT, 2012). Dochodzą do tego jeszcze bardzo zróżnicowane zasoby dokumentujące działalność uczelni.

Wśród kluczowych funkcji repozytoriów uczelnianych wymienia się także umożliwianie alternatywnego, otwartego dostępu do treści dystrybuowanych w komercyjnym obiegu wydawniczym, co bezpośrednio wiąże się z koncepcją tzw. zielonej drogi do otwartego dostępu do zasobów informacyjnych nauki, jak samoarchiwizowanie preprintów i postprintów w otwartych repozytoriach bywa określane w piśmiennictwie (Harnad, 2005). Problemem jest jednak stosunkowo niewielkie zainteresowanie naukowców tą formą obecności w komunikacji naukowej, na co wskazują wyniki różnych badań (np. Jantz & Wilson 2008; Kim, 2011; Xia, 2007; Xu, 2008) i coraz głośniejsze nawoływania do wprowadzenia obowiązku w tym względzie (np. Harnad, 2006).

Cyfrowe repozytoria bywają też traktowane jako narzędzia promocji, które nie tylko pozwalają na zgromadzenie w jednym miejscu cyfrowego dorobku pracowników danej uczelni, ale także na monitorowanie zainteresowania środowiska tym dorobkiem i wykorzystanie pozyskanych na ten temat danych w celu realizowania polityki całej uczelni. Z kolei z perspektywy naukowca otwarte repozytorium uczelniane, a dokładniej umieszczanie w nim e-printów własnych publikacji i innych zasobów informacji, zdaniem wielu obserwatorów może poprawić ich widoczność w sieci i w konsekwencji poszerzyć ich wpływ w środowisku naukowym, a tym samym podnieść tak ważną dzisiaj „cytowalność” (np. Swan, 2010).

Niejako z konieczności, repozytoria uczelniane podejmują się także zadań związanych z zarządzaniem prawami do zasobów cyfrowych, w tym informowaniem użytkowników i depozytariuszy, weryfikacją stanu prawnego poszczególnych obiektów oraz obsługą procesu udzielania licencji. Funkcja ta jest postrzegana jako obowiązek wynikający z przechowywania i udostępniania digitalizatów, e-printów, bądź niepublikowanego dorobku cyfrowego. Może jednak okazać się, że zarówno weryfikowanie i potwierdzanie praw autorskich do konkretnych wypowiedzi naukowych upublicznionych w sieci w postaci cyfrowej oraz określanie zasad ich udostępniania w każdym przypadku, może stanowić o wartości samych repozytoriów i wpływać pozytywnie na wzrost zainteresowania tego rodzaju przedsięwzięciami w środowisku naukowym.

CEL BADAŃ. MATERIAŁ BADAWCZY I ZAKRES BADAŃ

Celem badań było ustalenie, w jakim stopniu i w jaki sposób przedsięwzięcia zarejestrowane w FBC, bez względu na ich nazwę czy deklaracje twórców, realizują wymienione wcześniej funkcje cyfrowych repozytoriów uczelnianych. Nie chodzi tutaj bowiem o stwierdzenie, co robią tak czy inaczej zdefiniowane (nazywane) przedsięwzięcia, ale na ile pewne funkcje są rzeczywiście obecnie realizowane w ramach faktycznie działających projektów.

W chwili podejmowania badań FBC zrzeszała 102 przedsięwzięcia, w tym 7 w przygotowaniu i 1 planowane (dane z 28 grudnia 2012 r.), które udostępniały łącznie 1 170 587 dokumentów (*Federacja*, 2012). Badaniami objęte zostały te przedsięwzięcia, spośród 50 największych pod względem liczby oferowanych obiektów, które są budowane lub współtworzone przez uczelnie. W efekcie otrzymano listę 21 przedsięwzięć (zob. Aneks 1), które ostatecznie zostały poddane analizie.

W grupie badanych przedsięwzięć zdecydowanie dominują dwie formy organizacyjne: przedsięwzięcia o charakterze regionalnym, w których uczestniczą nie tylko uczelnie, oraz przedsięwzięcia tworzone przez jedną uczelnię. Wyjątek stanowi Akademińska Biblioteka Cyfrowa-Kraków, będąca wprawdzie także przedsięwzięciem regionalnym, ale realizowanym wyłącznie przez uniwersytety. Wszystkie są koordynowane (tak przynajmniej można sądzić z podawanych informacji) przez rzeczywiście istniejące biblioteki. Biblioteki akademickie koordynują lub współkoordynują szesnaście z badanych projektów, a w pozostałych pięciu odgrywają istotną rolę (np. w ramach bibliotek cyfrowych: Wielopolskiej, Śląskiej czy Zachodniopomorskiej).

METODA

Badania zostały przeprowadzone w grudniu 2012 r. i w marcu 2013 r. Poszukiwano informacji zamieszczonych bezpośrednio na stronach danego przedsięwzięcia, analizowano specyfikę i zawartość poszczególnych kolekcji oraz poszukiwano konkretnych typów materiałów za pomocą wyszukiwania zaawansowanego.

W trakcie badań napotkano trudności, które mogą mieć wpływ na interpretację uzyskanych wyników. Przyczyny owych trudności można podzielić na dwie grupy:

- jakość informacji o zbiorach i polityce poszczególnych przedsięwzięć,
- specyfika i jakość opisów bibliograficznych utrudniająca wyszukanie,

a w niektórych przypadkach także identyfikację różnych typów obiektów cyfrowych.

Często spotkać można informacje zdecydowanie nieaktualne, a standardem jest brak opisów zawartości poszczególnych kolekcji, formułowanie opisów bardzo ogólnych i pozbawionych wartości informacyjnej lub wręcz nieprawdziwych. Symptomatycznie wygląda sytuacja np. w Gdańskiej BC, gdzie w dziale „Informacje” poza „Kontaktem” znajduje się jedynie link „Przykładowa strona informacyjna”, zawierająca instrukcje autorów dLibry, jak sporządzić informację oraz zdanie: „Pamiętaj, aby usunąć tę stronę informacyjną zanim udostępnisz strony biblioteki cyfrowej czytelnikom!”².

Badania utrudnione były także przez ograniczone możliwości wyszukiwania określonych typów dokumentów spowodowane przede wszystkim nieujednoczonym sposobem opisywania „Typu zasobu” (pojawiają się np. obok siebie terminy w liczbie pojedynczej i mnogiej, różne określenia tego samego typu – np. praca doktorska, doktorat, rozprawa, a także np. dość zaskakujące nazwy typów w rodzaju „manual”), czy wprowadzaniem daty wydania w różnych formatach, w połączeniu z brakiem precyzyjnej informacji o zasadach działania samej wyszukiwarki. Dodatkowo, np. w Repozytorium AMUR w ogóle nie jest dostępna lista używanych terminów, ani możliwości wyszukiwania według typu dokumentu. Kolejnym problemem wynikającym ze sposobu opisywania obiektów cyfrowych jest często trudność lub niemożliwość odróżnienia obiektów wcześniej opublikowanych od tych, które są upubliczniane jedynie właśnie w ramach danego przedsięwzięcia. Kwestia jakości opracowania zbiorów w biblio-

² Zob. <http://www.gbc.org.pl/dlibra/text?id=example-page>.

tekach cyfrowych to szerszy problem, który zresztą znalazł już wyraz w polskim piśmiennictwie (Klenczon, 2012; Wałek, 2012).

Ze względu jednak na fakt, że celem badań nie była ocena wytypowanych przedsięwzięć, dostrzeżone niedomagania, choć utrudniające prowadzenie badań, nie przesądzają o wartości ich wyników. Nie chodziło tutaj bowiem o dążenie do katerygorycznego stwierdzenia występowania określonych zasobów w każdym przypadku, czy uchwycenie wszystkich obserwacji w ścisłych kategoriach ilościowych, ale o rozpoznanie tendencji i zjawisk. W niektórych przypadkach zachodziła jednak konieczność formułowania wniosków w trybie prawdopodobnego przypuszczenia.

POLITYKA GROMADZENIA I ARCHIWIZOWANIA DOROBKU CYFROWEGO UCZELNI

W wielu przypadkach polityka sformułowana w „Opisach projektów” i innych informacjach przeznaczonych dla użytkowników wskazuje na węższy zakres gromadzenia, niż jest w rzeczywistości. Przykładem może być sytuacja w BC Politechniki Warszawskiej, gdzie opis wskazuje na budowanie tylko czterech kolekcji, a w rzeczywistości jest ich daleko więcej! Podobnie w Repozytorium AMUR, informacja na temat kolekcji („Polityka gromadzenia”) w dużym stopniu nie pokrywa się z kolekcjami budowanymi w rzeczywistości. Co więcej, bywa, że deklaracje na temat charakteru zbiorów pisane są w czasie przeszłym, tak jakby odnosiły się do kolekcji już zamkniętych (np. „Opis projektu” w Dolnośląskiej BC). Takie podejście sygnalizuje zdecydowanie „nierepozytoryjną” perspektywę, która powinna zasadać się raczej na spojrzeniu w przyszłość i określeniu, jakie zasoby b ę d ą gromadzone i archiwizowane. Zresztą w większości przypadków wyraźnie widoczne jest koncentrowanie się na digitalizacji zbiorów będących w dyspozycji poszczególnych bibliotek uczestniczących w tych przedsięwzięciach, a nie na usługach skierowanych na obsługę współczesnej komunikacji naukowej czy bieżącego dorobku cyfrowego uczelni macierzystych. Takie nastawienie widoczne jest nawet w niektórych przedsięwzięciach, które w swoich nazwach deklarują pełnienie roli biblioteki cyfrowej konkretnej uczelni (np. w BC Uniwersytetu Łódzkiego czy w BC Politechniki Śląskiej). Bywa też, że nawet jeśli w opisach pojawia się termin repozytorium, to oznacza on kolekcję dokumentów cyfrowych przeznaczonych dla pracowników i studentów danej uczelni, a niekoniecznie stanowiących dorobek danej uczelni (np. w Dolnośląskiej BC).

Wprawdzie jednoznaczne deklaracje chęci gromadzenia i archiwizowania przynajmniej jakiejś części bieżącego dorobku cyfrowego uczelni znaleziono w dziewięciu badanych przedsięwzięciach, to w zasadzie tylko w przypadku obu badanych przedsięwzięć występujących pod szyldem repozytorium (Repozytorium Politechniki Krakowskiej i Repozytorium Uniwersytetu im. A. Mickiewicza – AMUR), można mówić o bardziej kompleksowym podejściu do tej funkcji. Przy czym w przypadku Repozytorium Politechniki Krakowskiej deklarowane jest także dążenie do włączania do kolekcji zasobów Biblioteki Politechniki Krakowskiej, a zatem niekoniecznie będących „produktem” samej uczelni. Funkcja archiwizowania dorobku uczelni łączona jest w deklaracjach z innymi celami polityki gromadzenia i dotyczy z reguły tylko części dorobku cyfrowego

pracowników uczelni. Na przykład w e-bUW deklarowanym kryterium doboru jest przydatność dla nauki i dydaktyki, w BC Uniwersytetu Wrocławskiego wskazuje się także na przydatność dla wspomagania e-learningu, procesów dydaktycznych i naukowych, a w przypadku BC Politechniki Warszawskiej „zasadniczym zadaniem jest stworzenie dostępu poprzez Internet do zasobów edukacyjnych i twórczości naukowej pracowników Politechniki Warszawskiej, a także do dóbr kultury o istotnym znaczeniu historycznym”³. W niektórych przypadkach odwołania do tej funkcji mają charakter jedynie sygnałny i sprowadzają się do zaproszenia pracowników uczelni do deponowania swojej twórczości (np. Zielonogórska BC) czy do upubliczniania wydawnictw uczelni macierzystej (BC Politechniki Śląskiej).

Można zauważyć, że w badanych przedsięwzięciach dochodzi do łączenia naturalnego dla bibliotekarstwa, dominującego dążenia do budowania bibliotek cyfrowych w oparciu o zbiory dobierane pod kątem ich przydatności dla użytkownika lub ze względu na ich wartość kulturową, z nieśmiało rozwijanym podejściem repozytoryjnym, nastawionym na gromadzenie i przechowywanie bieżącego dorobku cyfrowego poszczególnych uczelni. Sytuację w pewnym stopniu odwrotną stwierdzono w Repozytorium Politechniki Krakowskiej, a tylko poznański AMUR zdecydowanie dystansuje się w tej kwestii od podejścia typowo bibliotekarskiego.

Należy przy tym zaznaczyć, że zasady przechowywania, zabezpieczania i zapewniania pełnej funkcjonalności cyfrowego dorobku uczelni w długim okresie nie zostały jednoznacznie i precyzyjnie określone w żadnym z badanych przedsięwzięć. Jedynym wyjątkiem w tym względzie są informacje umieszczone w rozdziale „Zasady udostępniania, gromadzenia i zabezpieczania kolekcji” Kujawsko-Pomorskiej BC.

OFERTA W ZAKRESIE PUBLIKOWANIA ORYGINALNYCH TEKSTÓW ORAZ DOSTĘPNOŚĆ NIEPUBLIKOWANEGO DOROBKU UCZELNI

Choć w żadnym z badanych przedsięwzięć nie stwierdzono bezpośrednio i jednoznacznie brzmiącej oferty usług wydawniczych (publikowania w pełnym tego słowa znaczeniu, wraz z organizacją procesu recenzowania i redagowania tekstów, pozyskiwania numeru ISBN lub ISSN, a także realizacją działań z zakresu marketingu i ewentualnej dystrybucji), to przynajmniej w pojedynczych przypadkach wydaje się (kategoryczne stwierdzenie tego faktu jest niemożliwe ze względu na trudności wskazane w części poświęconej metodologii), że niektóre badane przedsięwzięcia przejmują rolę wydawcy w pewnym ograniczonym stopniu w stosunku do pojedynczych tytułów czasopism, dla których stają się jedynym miejscem upublicznienia. Na przykład w BC Uniwersytetu Wrocławskiego znaleźć można czasopismo „Folia Iuridica Wratislaviensis”, w którego opisie znalazła się informacja, że jego wydawcą jest Prawnicza i Ekonomiczna Biblioteka Cyfrowa (jedna z podkolekcji w ramach BC UW). Generalnie jednak trudno dostrzec bardziej wyraźne sygnały dążenia do podejmowania się roli wydawcy w pełnym znaczeniu tego słowa. Najpowszechniej występującymi w badanych przedsięwzięciach niepublikowanymi zasobami

³ Zob. <http://bcpw.bg.pw.edu.pl/dlibra/text?id=library-desc>.

informacji tworzonej na uczelniach są z pewnością prace dyplomowe i rozprawy doktorskie. Wyszukiwarka zainstalowana w serwisie FBC, po wyszukaniu terminu „rozprawa doktorska” jako „Typ zasobu”, znajduje 5234 obiekty (w tym 2223 planowane), natomiast w przypadku wpisania terminu „praca magisterska” znajduje 87, a „praca licencjacka” 31 obiektów (dane z dnia 29.12.2012). Aż w piętnastu przypadkach prace dyplomowe i rozprawy są gromadzone w wydzielonych kolekcjach o różnych zakresach i nazwach. Bywają jednak też „ukryte” w kolekcjach o nazwach zupełnie nie wskazujących na obecność tego typu zasobów (np. w BC Uniwersytetu Wrocławskiego, Zachodniopomorskiej BC POMERANIA czy w Pomorskiej BC stanowią podkolekcje w ramach „Materiałów edukacyjnych”). W nielicznych przypadkach prace dyplomowe i doktoraty są dostępne w ramach kolekcji poszczególnych instytucji współtworzących dane przedsięwzięcia. Tak jest w przypadku Dolnośląskiej BC, Jagiellońskiej BC (sporadycznie), Śląskiej BC.

Inne rodzaje niepublikowanych materiałów naukowych i edukacyjnych powstających na uczelniach są jedynie sporadycznie udostępniane w ramach badanych przedsięwzięć. W dwóch przypadkach można mówić o kolekcjach w jakiś sposób wydzielonych dla tego typu zasobów: „SEZAM-OKNO” w BC Politechniki Warszawskiej (10 podręczników multimedialnych i niewielki zbiór slajdów) oraz podkolekcje „Materiały niepublikowane” w kolekcjach poszczególnych jednostek organizacyjnych Uniwersytetu A. Mickiewicza w Poznaniu w ramach Repozytorium AMUR. W tych ostatnich można znaleźć m.in. kilkanaście prezentacji z konferencji (łącznie tylko 25 obiektów). W pozostałych przypadkach oryginalne zasoby upubliczniane lub publikowane po raz pierwszy są rozproszone w różnych kolekcjach i trudne do zidentyfikowania. Niemniej można stwierdzić, że pewne niepublikowane wcześniej materiały edukacyjne są dostępne w Jagiellońskiej BC, Pomorskiej BC (np. cztery podręczniki), kilka obiektów w CYBRZE i BC Politechniki Warszawskiej oraz w Pedagogicznej BC (stosunkowo największe zbiory – animacje, filmy i postery dydaktyczne, ilustracje do wykładów i same wykłady, rysunki itp.). Nie można wykluczyć, że takie zasoby oferowane są także w innych badanych przedsięwzięciach, ale z pewnością nie są to zasoby o ilościowo znaczącym charakterze.

Podobnie wygląda sytuacja w zakresie upubliczniania niepublikowanych materiałów konferencyjnych (prezentacji, filmów itp.). Poza wspomnianymi kilkoma przypadkami w „Materiałach niepublikowanych” w Repozytorium AMUR, także w Zachodniopomorskiej BC zidentyfikowano kolekcję, która być może została zaprojektowana w tym celu: „Repozytorium materiałów konferencyjnych” (zawiera jednak tylko osiemnaście obiektów). Poza tym w trzynastu kolejnych przedsięwzięciach stwierdzono występowanie stosunkowo nielicznych prezentacji, filmów, nagrań dźwiękowych z różnych konferencji i sympozjów.

Z kolei materiały związane z funkcjonowaniem uczelni pojawiają się w badanych przedsięwzięciach jedynie sporadycznie (np. sprawozdania rektora, statuty uczelni i materiały dokumentujące życie studenckie w BC Politechniki Warszawskiej, sprawozdania z działalności pojedynczych jednostek w Jagiellońskiej BC i w CYBRZE, plakaty i prezentacje promocyjne w CYBRZE czy Biuletyn Muzeum Politechniki Krakowskiej w Repozytorium PK) i najczęściej mają charakter zdecydowanie histo-

ryczny (szczególnie w e-bUW czy BC Politechniki Śląskiej). Warto jednak zauważyć, że w wielu przypadkach zbudowane zostały kolekcje, w których tego typu materiały można będzie gromadzić. Są wśród nich nieliczne kolekcje jednoznacznie dedykowane dla takich celów („Z działalności Politechniki Warszawskiej”, „Samorząd P[olitechniki] W[arszawskiej]”, „Materiały informacyjne Politechniki Krakowskiej”), ale także różne zbiory dokumentów życia społecznego czy kolekcje zorientowane na prezentację całościowego dorobku poszczególnych jednostek danej uczelni.

W żadnym z badanych przedsięwzięć nie stwierdzono dostępności zbiorów danych pochodzących z badań.

OTWARTY DOSTĘP DO ZASOBÓW KREOWANYCH NA UCZELNI I WYDANYCH NA ZASADACH KOMERCYJNYCH

Wprawdzie rozwiązania stosowane w badanych przedsięwzięciach nie pozwalają na pozyskanie wiarygodnych danych ilościowych na temat tego, jaką część ich zbiorów stanowią cyfrowe wersje tekstów formalnie opublikowanych wcześniej przez pracowników uczelni macierzystych (czyli tzw. e-rinty: preprinty i postprinty), to można wskazać na interesujące zjawiska w zakresie organizacji dostępu do tego typu zbiorów, co z kolei pozwala na zidentyfikowanie różnych sposobów realizacji tej funkcji repozytoriów uczelnianych.

W ani jednym spośród badanych przedsięwzięć zbiory bieżących e-rintów nie zostały w żaden sposób wydzielone, nigdzie też nie została podana data początkowa kompletowania zbioru e-rintów. Można wyróżnić dwa szersze modele organizacji dostępu do tego typu zasobów.

W pierwszym, nieco bardziej rozpowszechnionym, e-rinty trafiają do szerszych kolekcji wydzielonych ze względu na treść gromadzonych dokumentów. W przypadku e-rintów publikacji edukacyjnych, są to kolekcje o raczej jednorodnym charakterze: „Materiały edukacyjne”, „Materiały dydaktyczne”, „Podręczniki i skrypty” itp. oraz takie, które łączą w sobie treści naukowe i edukacyjne: „Nauka i dydaktyka”, „Materiały naukowo-dydaktyczne”, „Monografie i podręczniki” itp. Takie rozwiązanie jest charakterystyczne dla piętnastu badanych przedsięwzięć. Natomiast kolekcje przeznaczone na gromadzenie e-rintów publikacji naukowych rzadziej mają charakter jednorodny, choć zdarzają się też wyjątki („Monografie i raporty naukowe” w ABC-Kraków). Takie rozwiązania stwierdzono w dziesięciu przedsięwzięciach, choć w niektórych przypadkach ich zasadność jest bardzo wątpliwa – np. w Pomorskiej BC „Prace naukowe” stanowią podkolekcję „Materiałów dydaktycznych”. Pojawiają się także kolekcje o charakterze tematycznym (np. w BC Politechniki Warszawskiej – „Historia nauki i techniki”, „Historia informatyki” itp.), które mogłyby również stanowić miejsce gromadzenia e-rintów o charakterze naukowym. Generalnie, zastosowanie tego modelu uniemożliwia spójne eksponowanie dorobku instytucji (jednej lub wielu) tworzących dane przedsięwzięcie. Nie pozwala też na oddzielenie zdigitalizowanych zasobów informacyjnych bibliotek uczelnianych, które przecież pozyskiwane były z różnych źródeł, od rzeczywistego dorobku tych uczelni, a co za tym idzie, utrudnia realizację kolejnej funkcji repozytorium – promocji instytucji. Drugi model, zdecydowanie rzadszy, oznacza podział całych zbiorów w pierw-

szej kolejności na kolekcje poszczególnych instytucji bądź jej jednostek wewnętrznych. W takich przypadkach e-printy mogą być udostępniane w ramach jednej kolekcji danej jednostki lub w podkolekcjach wydzielonych ze względu na treść lub charakter materiałów. Tego typu model w czystej postaci zidentyfikowano w dwóch przypadkach (Dolnośląska BC i CYBRA). Występuje on także w postaci „mieszanej”, w której podziałowi na kolekcje instytucjonalne towarzyszą inne podziały lub kolekcje te wydzielone są tylko w ramach jakiejś wybranej grupy zbiorów (zob. następna część artykułu).

Odmienne podejście zastosowano w Repozytorium Politechniki Krakowskiej, gdzie e-printy mogą być odnalezione, w zależności od wyboru preferencji przez użytkownika, w różnych zbiorach (użytkownik może wybrać, czy chce przeglądać całość zasobów w podziale na dzieła poszczególnych autorów, w podziale na kolekcje zdefiniowane w ramach RPK, czy w podziale na wydziały lub tylko dzieła ostatnio opublikowane), ale także w tym przypadku nie są to kolekcje przeznaczone wyłącznie na e-printy.

PROMOCJA INSTYTUCJI I JEJ DOROBKU

Warunkiem realizacji tej funkcji jest jednoznaczne identyfikowanie oferowanych zasobów z konkretną uczelnią i z wiedzą kreowaną przez jej pracowników. Kwestią podstawową jest zatem sama nazwa przedsięwzięcia, co z kolei pozostaje w ścisłym związku z jego charakterem i strukturą organizacyjną. Bezpośrednie odwołania do nazwy uczelni znajdują się w tytułach dziewięciu badanych przedsięwzięć tworzonych przez jedną instytucję, natomiast w pozostałych dwunastu przypadkach (biblioteki cyfrowe tworzone przez więcej niż jedną instytucję oraz Pedagogiczna BC) nazwy nie ujawniają związków z konkretnymi uczelniami.

Promowanie dorobku intelektualnego uczelni wymaga jego konsolidacji i wyeksponowania. Kwestia ta jest w pełni oczywista tylko w jednym z badanych przypadków – w Repozytorium AMUR, w którym znaleźć można jednoznaczne deklaracje w tym względzie, a przegląd zgromadzonych zbiorów potwierdza ich wiarygodność: „AMUR jest repozytorium Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Celem repozytorium jest upowszechnianie dorobku naukowego pracowników oraz promowanie badań naukowych prowadzonych na UAM”⁴. W Repozytorium Politechniki Krakowskiej można przeglądać wyodrębniony dorobek poszczególnych wydziałów, w Jagiellońskiej BC wydzielona została kolekcja „Uniwersytet Jagielloński” (z bardzo skromnymi zasobami), która „Grupuje dokumenty, które powstały w Uniwersytecie Jagiellońskim, ze szczegółowym przypisaniem do konkretnej jednostki organizacyjnej”⁵, a w BC Uniwersytetu Wrocławskiego podkolekcje poszczególnych jednostek dostępne są w ramach „kolekcji specjalistycznych”. W pozostałych przedsięwzięciach tworzonych przez pojedyncze uczelnie, z reguły rzeczywisty dorobek poszczególnych instytucji jest wymieszany z innymi zasobami informacji będącymi w zbiorach bibliotek.

Z kolei wydzielone kolekcje instytucjonalne (bez względu na to, czy obejmują tylko dorobek danej instytucji czy wszelkie jej zasoby informa-

⁴ Zob. <https://repozytorium.amu.edu.pl/jspui/>.

⁵ Zob. <http://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/collectiondescription?dirids=84>.

cyjne) istnieją w sześciu przedsięwzięciach współtworzonych przez więcej niż jeden podmiot (Śląska BC, Zachodniopomorska BC, Dolnośląska BC, Podkarpacka BC, Pomorska BC, CYBRA). W niektórych bibliotekach wydzielone kolekcje poszczególnych uczelni pojawiają się jako główne już na najwyższym poziomie – tak jest w Dolnośląskiej BC i w CYBRZE. W innych zbiory tego typu dostępne są wewnątrz szerszych kolekcji głównych, np. „Zasoby partnerów projektu” w Pomorskiej BC, „Zbiory uczestników i partnerów PBC” w Podkarpackiej BC czy „Nauka i dydaktyka – Repozytorium” w Zachodniopomorskiej BC. Natomiast w przypadku Śląskiej BC tego typu kolekcje są wprawdzie wydzielone, ale pozostają głęboko ukryte: w ramach jednej z głównych kolekcji „Publikacje uczestników” znajdują się podkolekcje poszczególnych miast, a dopiero w ich ramach można znaleźć kolekcje poszczególnych uczelni. Warto też zaznaczyć, że inaczej niż głosi tytuł całej kolekcji głównej, nie są to tylko publikacje pracowników tych uczelni.

Problemy z realizacją tej funkcji uczelnianych repozytoriów cyfrowych w badanych przedsięwzięciach wynikają przede wszystkim z braku rozdzielenia zasobów pozyskanych przez daną uczelnię od zasobów przez nią wytworzonych. Z pewnością bardzo interesujące byłyby także badania korzyści odnoszonych przez samych naukowców z deponowania swoich prac w badanych przedsięwzięciach, ale badania takie wymagałyby zastosowania zupełnie innej metodologii, pozwalającej uchwycić ewentualny wzrost „widoczności” ich dzieł w Internecie i poziomu ich cytowań.

INFORMACJE O STATUSIE PRAWNYM OBIEKTÓW CYFROWYCH ORAZ O ZASADACH ICH WYKORZYSTANIA I DEPONOWANIA

Poza jednym przypadkiem (AMUR – oferuje tylko standardową formułę o ochronie praw autorskich), we wszystkich badanych przedsięwzięciach informacja o statusie prawnym poszczególnych obiektów znajduje się bezpośrednio w ich opisach. Najczęściej przybiera ona postać jednego pola, którego zawartość wskazuje właściciela praw lub przynależność do domeny publicznej („Prawa”, „Właściciel praw”, „Prawa do dysponowania publikacją”). W pojedynczych przypadkach znaleźć można szersze informacje w dodatkowych polach opisu: „status prawny” (zasady udostępniania danego obiektu w Jagiellońskiej BC), „licencja”, „prawa dostępu” i „prawa” (to ostatnie pole w tym przypadku zawiera informacje o stopniu zastrzeżenia praw – Kujawsko-Pomorska BC), „licencja”, „treść licencji” (BC Uniwersytetu Wrocławskiego), „licencja” i „prawa” („prawa” jak w KPBC powyżej), „prawo dostępu”, „licencja” (Repozytorium Politechniki Krakowskiej) czy „dostęp” BC Politechniki Śląskiej). Problemem jest jednak dający się zauważyć brak konsekwencji w tej kwestii – nawet bardzo wrywkowy przegląd zasobów dowodzi, że w niektórych przedsięwzięciach nie wszystkie obiekty oferowane zawierają komplet elementów opisu odnoszących się do ich sytuacji prawnej lub nawet niektóre nie zawierają ich wcale. Przy czym czasem może to być uzasadnione (nie ma np. sensu tworzyć pola „właściciel praw” dla dzieła będącego w domenie publicznej, jeśli informacja o tym fakcie podana jest w odrębnym polu), a czasem nie (np. brak jakichkolwiek informacji na

temat statusu prawnego wybranych obiektów np. w Śląskiej BC, Pedagogicznej BC czy BC Uniwersytetu Łódzkiego).

Prawie w każdym z badanych przedsięwzięć znaleźć można jakieś informacje na temat statusu prawnego całości zgromadzonych zasobów, prawnych zasad ich pozyskiwania i udostępniania. Treści takie najczęściej zamieszczone są w ogólnych informacjach na temat danego przedsięwzięcia („Opis projektu”, „Witamy”, „O nas” – jedenaście przypadków) lub w „Najczęściej zadawanych pytaniach” (sześć przypadków). Z reguły mają charakter bardzo lakoniczny i dotyczą całych zbiorów. W sześciu przypadkach pojawia się osobna instrukcja „Dla autorów i wydawców” kierowana bezpośrednio do potencjalnych depozytariuszy i właścicieli praw autorskich, często zawierająca szczegółowe informacje wraz z formularzami licencji i niezbędnymi wyjaśnieniami na temat ich specyfiki (np. w Kujawsko-Pomorskiej BC). Dodatkowo, tego typu zasoby bywają też dostępne w ramach dokumentów lub działań o innych nazwach (np. „Dla autorów”, „Doktoraty w RPK” i „Regulamin w RPK” w Repozytorium Politechniki Krakowskiej czy „Polityka udostępniania”, „Polityka bezpieczeństwa”, „Prawo autorskie” w Repozytorium AMUR) albo ograniczają się do samych formularzy udzielenia licencji udostępnionych bez dodatkowych wyjaśnień (Dolnośląska BC). Informacje o zasadach zgodnego z prawem wykorzystania zgromadzonych materiałów znaleźć można w różnych regulaminach lub zasobach zatytułowanych „Zastrzeżenia prawne” (siedem przypadków).

Stwierdzono istnienie bardzo dużych różnic w sposobie i zakresie realizacji tej funkcji. Podczas gdy w niektórych przypadkach działania weryfikowalne w serwisach WWW poszczególnych przedsięwzięć ograniczają się jedynie do niekonsekwentnego wprowadzania podstawowych informacji o właścicielu praw na poziomie opisu obiektu, w innych znaleźć można rozbudowane, wyczerpujące wyjaśnienia wraz z właściwymi formularzami i zasadami postępowania dla potencjalnych depozytariuszy i użytkowników.

PODSUMOWANIE

Okazuje się, że w ramach przedsięwzięć objętych badaniami próbuje się realizować, choć w bardzo różnym zakresie, stopniu i często w odmienny sposób, większość ze wskazywanych w piśmiennictwie funkcji repozytoriów uczelnianych. Wyjątkiem jest upublicznianie danych z badań, a w pewnym stopniu także formalne publikowanie oryginalnych tekstów, choć pewne ślady takiego działania zostały dostrzeżone. W zdecydowanej większości przypadków działania te mają bardzo nieśmiały charakter, sprawiają wrażenie podejmowanych spontanicznie, bez oparcia w szerszej strategii, choć istnieją też już pojedyncze przedsięwzięcia zorientowane na pełnienie funkcji repozytoriów uczelnianych. Obok dwóch przedsięwzięć będących repozytoriami uczelnianymi z założenia (co, jak wykazały badania, nie znaczy, że realizują wszystkie funkcje tego typu repozytoriów), mamy do czynienia z bibliotekami cyfrowymi, które niejako przy okazji budowania swoich kolekcji i usług w oparciu o własne zasoby, zaczynają realizować funkcje repozytoriów uczelnianych. W ten sposób rodzi się interesujący potencjał w zakresie wiedzy i umiejętności, sprzętu i oprogramowania czy

rozwiązań organizacyjnych, który może skutkować rozwojem specyficznego modelu tego typu repozytoriów w Polsce, budowanych w oparciu o dynamicznie rozwijane biblioteki cyfrowe, a nie jako całkowicie odrębne twory. Skuteczne wykorzystanie tego potencjału wymaga jednak działań świadomych, przemyślanych i planowych, które pozwolą na sprawne realizowanie funkcji repozytoryjnych w ramach tego typu hybrydowych przedsięwzięć.

BIBLIOGRAFIA

- Bailey, Charles W. Jr. (2010). *Transforming scholarly publishing through open access: a bibliography*. Houston, TX: Digital Scholarship.
- Borgman, Christine L. (2010). *Research data: who will share what, with whom, when, and why?* [online]. China-North America Library Conference, Beijing [dostęp 7.01.2013]. Dostępny w World Wide Web: <<http://works.bepress.com/borgman/238>>.
- Cullen, Rowena; Chawner, Brenda (2010). Institutional repositories: assessing their value to the academic community. *Performance Measurement and Metrics*, vol. 11, issue 2, pp. 131-147.
- Federacja Bibliotek Cyfrowych (2002). *Zestawienie polskich bibliotek cyfrowych* [online] [dostęp: 28.12.2012]. Dostępny w World Wide Web: <<http://fbc.pionier.net.pl/owoc/list-librs>>.
- Furlough, Mike (2009). What we talk about when we talk about repositories. *Reference and User Services Quarterly*, vol. 49, issue 1, pp.18-23.
- Giesecke, Joan (2011). Institutional repositories: keys to success. *Journal of Library Administration*, vol. 51, issue 5-6, pp. 529-542.
- Giwer, Olga (2012). *Tydzień Open Access. Prezentacja z okazji OpenAccessWeek 2012* [online]. Warszawa: Biblioteka Główna Politechniki Warszawskiej [dostęp 22.12.2012]. Dostępny w World Wide Web: <http://bcpw.bg.pw.edu.pl/dlibra/doccontent?id=3858&dirids=1>.
- Harnad, Stevan (2005). Fast-forward on the green road to open access: the case against mixing up green and gold. *Ariadne* [online], issue 42 [dostęp 26.12.2012]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.ariadne.ac.uk/issue42/harnad/>>.
- Harnad, Stevan (2006). *Maximizing research impact through institutional and national open-access self-archiving mandates* [online]. Current Research Information Systems: Open Access Institutional Repositories, Bergen, Norway, 11-13 May 2006 [dostęp 22.12.2012]. Dostępny w World Wide Web: <<http://eprints.soton.ac.uk/262093/2/harnad-crisrev.pdf>>.
- Jain, Priti (2011). New trends and future applications/directions of institutional repositories in academic institutions. *Library Review*, vol. 60, issue 2, pp. 125-141.
- Jantz, Ronald C.; Wilson, Myoung C. (2008). Institutional repositories: faculty deposits, marketing, and the reform of scholarly communication. *Journal of Academic Librarianship* vol. 34, no. 3, pp. 186-195.
- Kim, Jihyun (2011). Motivations of faculty self-archiving in institutional repositories. *The Journal of Academic Librarianship*, vol. 37, issue 3, pp. 246-254.
- Klenczon, Wanda (2012). Od katalogów drukowanych do bibliotek cyfrowych – standardy opisu bibliograficznego dokumentów ikonograficznych. W: *Dobra kultury w Sieci*. Red. E. Herden, A. Seidel-Grzebińska, K. Stanicka-Brzezicka. Wrocław: Wydaw. Uniw. Wrocławskiego, s. 91-98.
- Kolasa, Marek W. (2012). Biblioteki cyfrowe na świecie – powstanie i rozwój. W: *Biblioteki cyfrowe*. Red. M. Janiak, M. Krakowska, M. Próchnicka. Warszawa: Wydaw. SBP, s. 66-95.
- Krakowska, Monika (2012). Biblioteki cyfrowe w świetle międzynarodowych konferencji 1993-2011. W: *Biblioteki cyfrowe*. Red. M. Janiak, M. Krakowska, M. Próchnicka. Warszawa: Wydaw. SBP, s. 96-125.
- Li, Yuan; Banach, Meghan (2011). Institutional repositories and digital preservation: assessing current practices at research libraries. *D-Lib Magazine* [online], no. 5/6 [dostęp 26.12.2012]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.dlib.org/dlib/may11/yuanli/05yuanli.html>>.
- Lynch, Clifford A. (2003). Institutional repositories: essential infrastructure for scholarship in the digital age. *ARL: A Bimonthly Report* [online], no. 226 [dostęp 26.12.2012].

- Dostępny w World Wide Web: <<http://www.arl.org/resources/pubs/br/br226/br226ir.shtml>>.
- MIT OpenCourseWare (2012). *Our history* [online]. Massachusetts Institute of Technology [dostęp: 26.12.2012]. Dostępny w World Wide Web: <<http://ocw.mit.edu/about/our-history/>>.
- Piwowar, Heather Chapman, Wendy (2008). A review of journal policies for sharing research data. In: *Proceedings of the ELPUB 2008 Conference on Electronic Publishing* [online]. Toronto, Canada [dostęp 07.01.2013]. Dostępny w World Wide Web: <http://elpub.scix.net/data/works/att/001_elpub2008.content.pdf>.
- Reitz, Joan M. *Online dictionary for library and information science* [online]. ABC-CLIO [dostęp: 28.12.2012]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.abc-clio.com/ODLIS/searchODLIS.aspx>>.
- Rieger, Oya Y. (2012). Sustainability: scholarly repository as an enterprise. *Bulletin of the American Society for Information Science and Technology*, vol. 39, no. 1, pp. 27-31.
- Ruusaalepp, Raivo (2008). *Infrastructure planning and data curation: a comparative study of international approaches to enabling the sharing of research data* [online]. JISC [dostęp: 07.01.2012]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.dcc.ac.uk/sites/default/files/documents/publications/reports/Data-Sharing-Report.pdf>>.
- Smith, Abby (2007). Foreword. In: *Census of institutional repositories in the United States: MIRACLE Project research findings*. Ed. K. Markey et al. Washington: Council on Library and Information Science [dostęp: 26.12.2012]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.clir.org/pubs/reports/pub140/contents.html#fore>>.
- Swan, Alma (2010). *The open access citation advantage: studies and results to date* [online]. School of Electronics & Computer Science, University of Southampton [dostęp: 26.12.2012]. Dostępny w World Wide Web: <<http://eprints.ecs.soton.ac.uk/18516/>>.
- Thibodeau, Kenneth (2007). If you build it, will it fly? Criteria for success in a digital repository. *Journal of Digital Information* [online], vol. 8, no. 2 [dostęp: 26.12.2012]. Dostępny w World Wide Web: <<http://journals.tdl.org/jodi/index.php/jodi/article/view/197/174>>.
- Tomaszczyk, Jacek (2009). *Angielsko-polski słownik informacji naukowej i bibliotekoznawstwa* [online]. Katowice: Uniwersytet Śląski [dostęp: 23.12.2012]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.sbc.org.pl/dlibra/docmetadata?id=16671&from=publication>>.
- Wątek, Anna (2012). Standardy metadanych w polskich bibliotekach cyfrowych i wybranych projektach międzynarodowych. W: *Dobra kultury w Sieci*. Red. E. Herden, A. Seidel-Grzesińska, K. Stanicka-Brzezicka. Wrocław: Wydaw. Uniw. Wrocławskiego, s. 81-90.
- Xia, Jinfeng (2007). Assessment of self-archiving in institutional repositories: across disciplines. *Journal of Academic Librarianship*, vol. 33, no. 6, pp. 647-654.
- Xu, Hong (2008). The theory analysis of faculty participation in institutional repositories. *CALA Occasional Paper Series* [online], no. 1. [dostęp: 26.12.2012]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.cala-web.org/files/ops/OPSMarch08.pdf>>.

Aneks 1

Wykaz przedsięwzięć objętych badaniem (w kolejności według wielkości zbiorów w okresie prowadzenia badań):

1. Wielkopolska Biblioteka Cyfrowa, <http://www.wbc.poznan.pl/>
2. Jagiellońska Biblioteka Cyfrowa, <http://jbc.bj.uj.edu.pl/>
3. e-biblioteka Uniwersytetu Warszawskiego (e-bUW), <http://ebuw.uw.edu.pl/>
4. Kujawsko-Pomorska Biblioteka Cyfrowa, <http://kpbc.umk.pl>
5. Śląska Biblioteka Cyfrowa, <http://www.sbc.org.pl/>
6. Biblioteka Cyfrowa Uniwersytetu Wrocławskiego, <http://www.bibliotekacyfrowa.pl>
7. Zachodniopomorska Biblioteka Cyfrowa „Pomerania”, <http://zbc.ksiaznica.szczecin.pl>
8. Pomorska Biblioteka Cyfrowa, <http://pbc.gda.pl/dlibra>
9. Podlaska Biblioteka Cyfrowa, <http://pbc.biaman.pl>
10. Dolnośląska Biblioteka Cyfrowa, <http://www.dbc.wroc.pl>
11. Zielonogórska Biblioteka Cyfrowa, <http://zbc.uz.zgora.pl/>
12. Akademicka Biblioteka Cyfrowa KRAKÓW, <http://abc.krakow.pl/>
13. Podkarpacka Biblioteka Cyfrowa, <http://www.pbc.rzeszow.pl/>
14. Łódzka Regionalna Biblioteka Cyfrowa (CYBRA), <http://cybra.lodz.pl>

15. Repozytorium Politechniki Krakowskiej, <http://suw.biblos.pk.edu.pl/>
16. Biblioteka Cyfrowa UMCS, <http://dlibra.umcs.lublin.pl>
17. Biblioteka Cyfrowa Politechniki Warszawskiej, <http://bcpw.bg.pw.edu.pl/>
18. Repozytorium Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza (AMUR), <http://repozytorium.amu.edu.pl/>
19. Biblioteka Cyfrowa Politechniki Śląskiej, <http://delibra.bg.polsl.pl/>
20. Pedagogiczna Biblioteka Cyfrowa, <http://www.ap.krakow.pl/dlibra>
21. Biblioteka Cyfrowa Uniwersytetu Łódzkiego, <http://bcul.lib.uni.lodz.pl/>

REMIGIUSZ SAPA

Institute of Information and Library Science
Jagiellonian University
e-mail: remigiusz.sapa@uj.edu.pl

PERFORMING THE FUNCTIONS OF UNIVERSITY REPOSITORIES BY THE BIGGEST PROJECTS REGISTERED IN DIGITAL LIBRARIES FEDERATION¹

KEYWORDS: University digital repositories. Functions of digital repositories. Polish Digital Library Federation.

ABSTRACT: **Objective** – The aim of the research was to discover how and to what extent the projects registered in Digital Library Federation (DLF), regardless of their names and official declarations, perform various functions of university digital repositories. **Research method** – The research was conducted in December 2012 and March 2013. It covered 21 out of the 50 largest ones (in terms of the number of objects stored) registered in DLF and created or co-created by the universities. The projects' websites were searched for any information regarding the way repository functions were performed. The content of their collections were analysed and internal search engines were used to find specific materials. **Results and conclusions** – With the exception of research data curation and formal publication of original texts, some efforts to perform the majority of the functions of university digital repositories could be noticed in each project taken here into consideration. Apart from two projects named as “Repositories”, such attempts are very limited and seem to be spontaneous rather than performed in accordance with any consistent strategy. Although the approach oriented on collecting useful documents from various sources (typical for libraries) dominates over the approach based on gathering first of all the output of a given university (characteristic for institutional repositories), a very interesting potential of joining those two approaches within individual enterprises could be noticed.

Artykuł w wersji poprawionej wpłynął do redakcji 5 maja 2013 r.

¹ A part of research on which this paper is based was conducted within SYNAT project (SYNAT – the System for Science and Technology).